

MAQOLLARNI TIPOLOGIK USULLARDA O'RGANISH VA O'ZBEK, QOZOQ, RUS TILIDAGI MAQOLLARNING TAHLILI*Kuchkarova Janar**O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti**Ingliz tili I fakulteti**Ingliz tili amaliy fanlar N1 kafedrasida stajyor o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali oliy o'quv yurtlarida ingliz tili darslarida maqollarni taqqoslab o'rgatish va shu bilan birgalikda ularning usullari, taqqoslash jaryonida qiyosiy tipologik o'zgartirish usullari, maqollarni boshqa tillar bilan farqlashdagi turli kategorik hodisalar jarayoni, semantik qiyosiy munosabatlar va o'zbek, qozoq qardosh tillaridagi farqlarni o'rganishlarni o'z ichiga oladi. Shu o'rinda turkiy tillardagi maqollarni rus tili bilan qiyoslab ulardagi o'ziga xos usul va turlicha sheva va shu o'rinda kelib chiqishiga, tarixiga ko'ra turli o'ziga xos usul, yo'nalishlarga ega ekanligini tahlillar orqali ko'rsatish.

Kalit so'zlar: Maqol-matallar, tipologik o'zgarishlar, semantik tahlillar, rus- o'zbek-qozoq tillaridagi maqollarni farqlash.

ИЗУЧЕНИЕ ПОСЛОВИЦ ТИПОЛОГИЧЕСКИМИ МЕТОДАМИ И АНАЛИЗ ПОСЛОВИЦ В УЗБЕКСКОМ, КАЗАХСКОМ, РУССКОМ ЯЗЫКАХ*Кучкарова Жанар**Узбекский государственный университет мировых языков**Факультет английского языка I**Преподаватель-стажер кафедры N1 английского языка прикладных наук*

Аннотация: В данной статье рассматривается сравнительное преподавание пословиц на уроках английского языка в высших учебных заведениях и их методы, методы сравнительно-типологических изменений в процессе сравнения, процесс разнокатегориальных явлений при выделении пословиц из других языков, семантические сопоставительные отношения и обучение включает в себя изучение различий между родственными языками узбекского и казахского. Здесь, сравнивая пословицы тюркских языков с русским языком, показать путем анализа, что у них есть свой метод и разные диалекты, и что у них разные методы и направления по своему происхождению и истории.

Ключевые слова: пословицы, типологические изменения, семантический анализ, дифференциация пословиц в русско-узбекско-казахских языках.

STUDY OF PROVERBS BY TYPOLOGICAL METHODS AND ANALYSIS OF PROVERBS IN UZBEKI, KAZAKH, RUSSIAN LANGUAGES*Kuchkarova Janar**Uzbekistan State University of World Languages**Faculty of English I**Intern teacher of the N1 department of English applied sciences*

Abstract: Through this article, comparative teaching of proverbs in English language classes in higher educational institutions and their methods, methods of comparative typological changes in the process of comparison, the process of different categorical phenomena in distinguishing proverbs from other languages, semantic comparative relations and learning includes studying the differences between the sister languages of Uzbek and Kazakh. Here, by comparing the proverbs of Turkish languages with the Russian language, to show through analysis that they have their own method and different dialects, and that they have different methods and directions according to their origin and history.

Key words: Proverbs, typological changes, semantic analysis, differentiation of proverbs in Russian-Uzbek-Kazakh languages.

Kirish. Maqol-matallar tahlili tillarning turli til oilalaridan kelib chiqishiga ko'ra turlicha tahlillar qilinadi. Ingliz tili va bir necha kishining qiyosiy uslubida o'qigan J.B. Buranovning nuqtayi nazariga amal qilamiz. (O'zbek, turkiy turkman, qoraqalpoq va boshqalar), ya'ni hind-yevropa oilasining german guruhining bitta tili va bir nechta turkiy tillar. Biz slavyan

guruhi (rus) va ikki turkiy til (o'zbek va qozoq) tillarining hodisalarini taqqoslaymiz.

Adabiyotlar tahlili. «Ikki va undan ortiq tillarning tizimlarini taqqoslash, - ta'kidlaydi Dj.Buranov, - qozoq, qirg'iz tillari tizimining allaqachon ma'lum bo'lgan materialiga asoslanadi, har bir til alohida taqqoslanadi. Shu bilan birga, har bir darajadagi birliklarning xarakterli xususiyatlari ham alohida, ham boshqa darajadagi birliklarga nisbatan hisobga olinadi» [Buranov, 1983, 55-bet]. Bundan tashqari, u qiyosiy tipologiyaga xos bo'lgan bir qator o'zgartiruvchi omillarni ta'kidlab o'tdi:

«a / genetik qarindoshlikka befarqlik;

B 6 / tizimli yaqinlikka befarqlik;

v / taqqoslash uchun kontseptual yoki mazmunli yondashuv;

d / taqqoslangan tillarning cheklangan soni;

d / taqqoslash uchun darajalararo yondashuv;

e / tillararo invariantlar; tipologik operatsiyalarning nisbiy to'liqligi; / mos yozuvlar tilining minimalizmi; Buranov taqqoslangan tillar tizimlaridagi mos birliklarning shaxsiyatiga chuqur yuzaki va / beparvolik «[Buranov; 1983. S. 57]. aslida, sanab o'tilgan modifikatsion omillar qiyosiy tipologiyaning printsipidir.

Tarkibiy va semantik imkoniyatlari, shuningdek, og'zaki yozma nutqdan foydalanish darajasi. Maqollarning chastotali tahlili o'rganilayotgan estetik tilning o'ziga xos xususiyatlarini leksik-semantik va grammatik normalarini o'zlashtirish uchun o'rganilishi kerak bo'lgan juftlarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi. Shunday qilib, har xil darajadagi lingvistik birliklar juda xilma-xildir; ular lisoniy birliklarning mazmun rejasini va ifoda rejasini, shu jumladan paremiyalarni to'liq hisobga oladi. Maqollarni konstruktiv o'rganish har ikkala o'ziga xos printsiptni hisobga olgan holda nazarda tutadi, chunki maqollar murakkab hodisa: bu o'ziga xos naklar, fikrlash va til birliklari va qiyosiy folklor printsiplarining qisqa asarlari. Nominal markazli maqollarning semantikasini qiyosiy tahlili Maqollarning mazmun jihati haqiqatan ham cheksizdir. Ushbu bayonotga tenglashtirilgan barcha uchta tillar - rus, o'zbek va qozoq tillari materiallariga ham tegishli bo'lishi mumkin. Maqollar inson faoliyatining barcha sohalarini qamrab oladi, hayot, madaniyat, jamiyat hayoti va tarixini aks ettiradi. Ommabop donolikni ifoda etib, ular eng yaxshi ma'naviyat va illatlar tasdiqlanadigan axloqiy kodeksning bir turini anglatadi. insoniy fazilatlar axloqiy, ammo har xil narsalar oralanadi.

Muhokama va natija. Maqollarning ko'plari harakat uchun qo'llanma: siz ular buyurgan narsani qilishingiz kerak, rus, o'zbek to'plamlaridagi mavzu-tematik guruhlar va istalmagan harakatlardan ogohlantirish. Qozoq tillari asosan bir xil. Keling, ushbu guruhlarini qiyosiy jihatdan tahlil qilaylik.

Rus, o'zbek va tillarining milliy-spikeri. Vatanga, ona yurtga, o'z xalqiga muhabbat Uchta taqqoslangan tillarning maqollari Vatanga bo'lgan chuqur, fidoyi sevgini ifodalaydi. Masalan, chorshanba:

Rus tili: Родина наша-солнца краше.bizning vatanimiz quyoshdan ham go'zal.

Uzbek: (Умереть за Родину великая честь). (Vatan uchun o'lish katta sharafdir).

Qozoq tilida: Отан сил нар оттан да ыстык. (Vatan - muqaddas o'choq). Biroq, bu borada, bir tomondan, rus maqollari bilan, ikkinchi tomondan, o'zbek va qozoq o'rtasida ba'zi bir semantik farqlar mavjud. Rus maqollari qat'iy Vatan himoya qilish va unga xizmat qilish chaqirig'ini ta'kidlaydi: Hayot kechirish - Vatanga halol xizmat qilish; Vatan uchun tog' bo'lgan qahramon. Agar Vatan ona bilan taqqoslansa, unda Vatanga xizmat qilish motivlari ko'rsatiladi; Menda birinchisi taqqoslash: Vatan, unga qarshi tura ol (Vatan himoyasi); Vatan jasur onaga, qo'rqoq o'gay onaga (Vatanga munosabat); Tug'ilgan tomoni - ona, begona - o'gay ona (Vatan va chet el). O'zbek va qozoq maqollarida Vatan beshik bilan aniqlanadi:

O'zbek tilida: Родная земля-золотая колыбель- (Ona yurt - oltin beshik).

Qozoq tilida: Өз елім-өлең төсегім (Моя Родина-моя колыбель (Mening Vatanim - mening beshigim).

Vatanga muhabbatni ona zaminga muhabbat bilan ajratib bo'lmaydi. Rus maqollari yerga pragmatik munosabatni aks ettiradi:

Rus tilida: Земля - мать богатства Yer - boylikning onasi;

Земля-тарелка: что положишь, то и возьмешь- Yer plitasi: nimani qo'ysangiz, shuni olasiz;

Rus, O'zbek va qozoq maqollarida yerga muhabbat chuqur tuyg'u sifatida ifodalanadi: o'zbek: Sevgi erga-sevgi Vatanga (Yerga muhabbat - Vatanga muhabbat); Suv - dehqonning

koni, yer -uning joni (Suv - dehqonning qoni, yer - dehqonning ruhi).

Qozoq tilida: Ел иши -алтын бесік Rus tilida: (Родная земля-золотая колыбель).
O'zbek tilida: (Ona yurt oltin beshik).

Rus tilida: Здоровье народа богатство страны (Xalq salomatligi - mamlakat boyligi);

Rus tilida: Народу единство, что птице крылья. Xalq hukmi -haq hukmi (Xalqning qarori - to'g'ri qaror). Qozoq tilida: Отансыз адам-ормансыз булбул Rus tilida: (Человек без Родины - соловей без леса); Qozoq tilida: В Жері байдың-елі бай Rus tilida:(Богатая земля- богатый народ).

Tarixiy o'tmish Xalq maqollari boylar va kambag'allar o'rtasidagi tengsiz munosabatlarni aks ettiradi, masalan:

Uzb.: Бойнинг сўзи-бой, йўқнинг сўзи-лой (Слово бая - бай, слово бедняка-грязь);

Uzbek tilida: Бойлик борлик- ярашиш, йўқлик уришиш (Богатство-мир, бедность-ссора);Бойлик борнинг юзи- ёруғ, йўқнинг юзи чарык).

Kaz.: Байлық -жалтырак бақтың ысы (Богатство- копоть в сверкающем саду); Кедейдің байлығы - денсаулығы (Богатство бедняка-его здоровье).

Rus tilida: Холоп на барина не послух; На воеводу просить - что в тюрьму идти; Воеводой быть-без меду не жить, Дьяк у места, что кошка у теста.

O'zbek tilida: Xolop xo'jayinga qarshi mish emas; Hokimdan so'rang - qamoqqa nima bor; Voyvod bo'lish uchun asalsiz yashay olmaysiz, Xodim mushuk sinab ko'rgan joyda.

Uzb.: Подшолик чорик (Лицо богатого- свет, лицо отношения существуют между конхурлик (Царство кровожадность); гушт эмас, амалдор-дуст эмас (Козел-не мясо, чиновник-не друг).

Russk.: Xolop xo'jayinga qarshi mish emas; Hokimdan so'rang - qamoqqa nima bor; Voyvod bo'lish uchun asalsiz yashay olmaysiz, Xodim mushuk sinab ko'rgan joyda.

O'zbekcha: Podsholik chorik (Boylarning yuzi yengil, munosabatlarning yuzi qonxo'rlik (qonxo'rlik podsholigi) o'rtasida mavjud:

Rus tilida: (Лицо богатого- свет, лицо отношения существуют между конхурлик (Царство кровожадность).

Rus tilida: Козел-не мясо, чиновник-не друг-(echki go'sht emas, amaldor do'st emas).

Знание-сиа- ум точить, Без знаний и утро - ночь. Uzb.: Ўқиш- билим ўчоғи, билим-умр булоғи. O'qish- bilim bulog'i. Bilim- charxlovchi aql, Bilimsiz tong - tun.

O'zbek tilida: Илм- дшлинг чирогги, мактаб-илм чорбоғи (Наука - светильник серлна школа - сад науки);

Илм-хазина, билим - дафина (Наука - казна, знание сокровище); Ilm-xazina, bilim - dafina

Илм - инсон яроғи (Наука оружие человека); Ilm - insonning quroli

Kaz.: Кітап -алтын қазына (Книга- золотой клад); Kitob - oltin hazina

Nominal yo'naltirilgan maqolalar, r jumlarini ifodalaydi, uchta taqqoslangan tillarda kamdan-kam uchraydigan oddiy sintaktik atamalarga duch keladi. Masalan: rus tili: Знание-сила; Bilim bu kuch;

Rus tilida: Время-деньги Vaqt - bu pul. O'zbekcha: Vaqt - omad

Rus tilida: Старость-болезнь-Qarilik- Keksalik kasalligi

Rus tilida: Пьянство-низость- Мастлик-пастлик- Mastlik-pastlik yoki Mastlik rostlik

Oddiy bo'lmagan shaklidagi maqollarning ahamiyatsiz soni sirkulyasiyasiz ushbu turdagi paremiyalarning chuqur mazmunini yetkazishi mumkin. Ba'zan g'ayritabiiy jumlar jumlar ko'pincha ismga tegishli emasligi bilan izohlanadi. Mindning aggulativ tillarining ikki qismli konstruktsiyalari rus (fleksion) tilida keng tarqalgan konstruktsiyalarga mos keladi, chunki aggulativ bo'lgan grammatik vositalar yordamida ishlab chiqilgan. Masalan: o'zbekcha: Basharam shajaram. Rus tilida esa: Mening tashqi ko'rinishim - mening nasl-nasabim. Inkor qilish ma'nosi nominal markazli maqollarning umumiy tarkibiga kiradi, shuning uchun rus, o'zbek va qozoq tillarida Bat haqida yangi maqollar bilan ifodalangan kamdan-kam nominal-markazlashgan egalik kategoriyasi, inkor qilishdan ko'ra ko'proq uchraydi. nominal-markazli maqollar inkor qilinmasdan. Masalan.: Ruscha: Сердце не камень; Наука не мука; Осторожность н встречаются трусость. Yurak tosh emas; Ilm qinoq emas; Ehtiyotkorlik- qo'rquqlik.

Kaz.: Байлық мұрат емес (Богатство-не идеал)-Boylik maqsad emas: Кан о (Кровь - не вода)- Qon suv emas o'zbek tilidagi "qonini ichmoq" iborasiga tenglashtirsa bo'ladi. Bu maqol-ibora urush jang vaqtida qadimda ishlatilgan podshohlarga nisbatan olingan fikr.

Ingliz tilida: Old that small, Years that water- O‘zbek tilida: Eskini kichkina bir narsaga o‘xshatishadi, Yilni esa o‘qar suvga. Rus tilida esa: Старый что мальй; Годы что вода

Qozoq tili va o‘zbek tilidagi nutqning vokal qismlari: olmoshlar, sifatdoshlar, kesimlar va boshqalar haqida nominal markazlashtirilgan konstruksiyalarni loyihalashda muhim vazifalar bor. Masalan: Rus tili: Qayg‘uga shodlik sherik emas. O‘zbekcha: Karilik kasalligi). Kaz.: Zilyrakannyk bori oltin emas (Yaltiroqlarning hammasi oltin emas).

Agar inkorni ifoda etish vositalari predmet guruhida ham, predikat guruhida ham mavjud bo‘lsa, u holda sintaktik parallelizm sodda gap doirasida paydo bo‘ladi. Masalan: ruscha: . Vatansiz odam, qo‘shiqsiz bulbul singari (im. Ism. Case + n. Predmet guruhida ham, predikat guruhida ham predlogli jinsli holatda). O‘zbekchasi: Do‘stsiz boshim -tuzsiz oshim (ta‘rif bilan u inkorning uzaytiruvchi vositasi bilan o‘ynaydi. B d - davosiz dard so‘zi bilan (Qarilik - bu davolanib bo‘lmaydigan taqsim 1. B- parchalanmagan 2. B tarqalishi 1 da. R rangli o‘zbek dengizi): ostors Kaz. Negation - siz + n. Ham predmet guruhida, ham predikat guruhida egalik ko‘rsatkichi bilan). Qozoq tilida: Dossyz omir-tuzsyz as (Syz + sush inkor bilan ta‘rif. Asosiy holatda ham predmet guruhida, ham predikat guruhida). Ruscha varaqlarda 2.Uzb - bai, die Ilm nominal markazlashgan konstruktiv maqollarda, V u tive elementlari ham zarrachadir va, namoyish olmoshi kuchaytiruvchi zarracha bilan birlashtirilgan, qiyosiy birlashma shu. Masalan: Va aql go‘zallikka to‘sqinlik qilmaydi; Fosiq xotin o‘sha ilon; chiziqning oldingi holati. Yosh ong yosh maqtovg‘a o‘xshaydi. bir hil predikatlarining nominal-markazlashtirilgan uchta taqqoslanadigan tillarida. Taklifning asosiy a‘zolarining roli ko‘pincha miqdoriy-nominal kombinatsiyalardan iborat. Determinantlar (qo‘shimchalar rus tilidagi nominal markazlashtirilgan maqollarga xosdir.

Xulosa. Har bir narsani o‘rganishda o‘ziga xos usullari bo‘lganidek, bu maqola orqali maqol-matallarni qiyosiy tipologik usullari ko‘rib chiqildi va ulardagi turli farqlar, maqollarning turli o‘zgarish kategoriyalari, semantik qiyosiy munosabatlari va o‘zbek, qozoq tillardagi maqollar bilan rus tilidagi maqollarning faqlari tahlil qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Джусупов Н. М. Теория выдвижения: когнитивно- стилистические характеристики практические аспекты реализации. — Иностранные языки в Узбекистане.

2. Электронный журнал. № 1, 2014. <http://journal.fledu.uz/ru/content>

3. Джусупов Н. М. Тюркский символ в художественном тексте (лингвоконтактный аспект). — Астана: издательство Сары-Арка, 2011 — 218

4. Sodiqova M. 1-qism; ruscha va o‘zbekcha maqol va matallar lug‘ati; 2-qism o‘zbekcha-ruscha maqol va matallar lug‘ati. -Toshent: O‘zbekiston fanlar akademiyasi “Fan” nashriyoti, 2005

5. Qisqacha o‘zbekcha–ruscha maqol-matallar lug‘ati, Toshkent: O‘qituvchi, 1993. 183bet

6. Proverbs – Magollar – пословицы // tuzuvchilar K. M. Karomatova, H.S. Karomatov. T.: Mehnat, 2000. – 400 b.

7. Бакиров П. У. Семантика и структура номинацентрических пословиц: (на материале русского, узбекского и казахского языков): [монография / П. У. Бакиров; М-во высш. и сред. специального образования Респ. Узбекистан, Термезский гос. ун-т. — Ташкент: Фан, 2006. — 296 с.

8. Бакиров П. У. Пословицы — энциклопедия народной жизни. — Ташкент, Akademnashr, 2018 — 176 с.

9. Буранов Дж. Сравнительная типология английского и тюркских языков. Москва: Высшая школа, 1983. — 267 с. Даль В. И. Пословицы русского народа: Сборник в 2х т. М.: Худож. лит., 1984. Т.1. — 14 с.; 1984.Т.П. — 399 с.